

K trojuholníku *okupácia-revolúcia-integrácia* cez prizmu politiky a literatúry

IVAN ŠUŠA (BANSKÁ BYSTRICA)

Úvod

Dvadsiate a začiatok dvadsiateho prvého storočia priniesli Slovákom a Čechom spoločný štát, dve svetové vojny a po nich rovnaké štátne zriadenie, socialistický režim, okupáciu krajiny, „zamatovú“ revolúciu a v dôsledku nej zmenu charakteru štátu, rozdelenie krajiny až po integráciu dvoch samostatných štátov do európskych a transatlantických štruktúr. Takto faktograficky by sa dala opísať spoločná dejinná cesta dvoch najbližších európskych národov. Až koniec storočia – presnejšie rok 1989 - znamenal pre Česko-Slovensko slobodu, ľudské práva a nový pohľad na históriu, literatúru a politiku. Výrazne zjednocujúcim povojnovým vystúpením oboch národov boli nepochybne pamätné roky **1968** a o dvadsať rokov neskôr – novembrová „nezná“ revolúcia v roku **1989**. A práve na trojuholník *okupácia-revolúcia-integrácia* sa zameriavame i v nasledujúcom príspevku. Za reprezentantov uvedeného trojuholníka sme si vybrali tri známe mená slovenskej literatúry: **Karol Strmeň**, **Gorazd Zvonický** a **Imrich Kružliak** a ich (dodnes, bohužiaľ, pomerne neznáme) diela. Politickým a spoločenským medzníkom v povojnovej histórii Česko-Slovenska sa stal rok 1989, bez ktorého by nebolo pravdy ani o roku 1968 a ani (európskej) integrácii. Preto mu v našom príspevku venujeme zvýšenú pozornosť – a to najmä z politického a ideologického pohľadu.

Roky 1968 a 1989 ako politické, ideologické a spoločenské medzníky

Rok 1968 znamenal v česko-slovenskej histórii predovšetkým reformný „dubčekovský“ socializmus s ľudskou tvárou (už z pozície prvého tajomníka KSČ), nádej obyvateľstva na zmenu systému, čo sa do istej miery podarilo – spomeňme otvorenie hraníc (hoci s tým súvisela ďalšia vlna

emigrácie), slobodné vysielanie médií, rehabilitácie nespravodlivo odsúdených a z hľadiska česko-slovenských vzťahov i federalizáciu štátu – teda vytvorenie Českej socialistickej a Slovenskej socialistickej republiky. Trvalým mementom však nepochybne dodnes ostáva invázia „spriateľených“ vojsk krajín Varšavskej zmluvy, ktoré prinieslo obom krajinám federálneho štátu obdobie normalizácie. Nasledujúce dvadsaťročie sa stalo vákuom slobody.

Výrazné politické, ekonomické a kultúrno-spoločenské zmeny priniesol až rok 1989. Československo sa 17. novembra onoho roku dostalo na mapu stredo a východoeurópskych krajín, v ktorých obyvatelia vzali politický osud štátu do vlastných rúk a zmenili tak jeho charakter. Takzvaná nežná či zamatová revolúcia, anticipovaná bratislavskou „sviečkovou manifestáciou“ (1988) za náboženské slobody, vyplavila na spoločensko-politický povrch osobnosti z antikomunistického disidentského prostredia, zoskupených pod jasnou demokratickou a protinormalizačnou platformou už od čias Charty 77¹ – a to rovnako v Čechách, ako aj na Slovensku (hoci je známe, že Charta mala oveľa výraznejší celospoločenský dosah a ohlas v Čechách ako na Slovensku, o čom svedčí i počet signatárov²). Disent už vo fáze svojho vzniku a vo fáze činnosti postupne naberal (podľa ideologického zamerania jeho prívržencov) liberálno-občianske či konzervatívne kontúry. Spoločným nepriateľom (v zmysle spájajúcim momentom oboch spomínaných tendencií) disentu bol komunizmus - podľa tohto ideologického zamerania sa mohol viac-menej spoliehať na podporu, prichádzajúcu z podobne (či rovnako) zameraného ideologického tábora – teda cirkvi (najmä katolícky dissent), médií (Slobodná Európa, Hlas Ameriky) či z krajaných spolkov Slovákov (a Čechov) v zahraničí (v zmysle antitízy

¹ Cez českých disidentov typu Václava Bendu a Václava Malého a na druhej strane cez Miroslava Kusého a Milana Šimečku sme sa niekedy v 80. rokoch začali stykať s prostredím Charty 77. Charta 77 bola najvýznamnejšia disidentská iniciatíva, ale aj na Slovensku a v Čechách existovalo množstvo opozičných alebo oponentných iniciatív, ktoré nešli tak priamo do konfrontácie s režimom ako Charta 77, ale udržiavali s ňou styky, napríklad na Slovensku Zelení. J. Čarnogurský: *Disent na Slovensku*. In: MOST, r. XLIII, 1988, č. 3-4.

² Na začiatku mala Charta 77 len troch slovenských signatárov – Dominika Tarku, Miroslava Kusého a Jána Mlynárika.

národná idea versus komunizmus)³, najmä Svetového kongresu Slovákov⁴. Katolícke Bratislavské listy, spojené s menom Jána Čarnogurského, reprezentovali konzervatívnu líniu disentu, Fragment, ako pokračovateľ samizdatových časopisov Kontakt⁵ a Fragment-K (ktorý vznikol pôvodne ako platforma slovenského disentu v roku 1988 a to zlúčením časopisov Fragment a K), mal naopak, jasnú občiansko-sekulárnu orientáciu. Významnú úlohu v ňom zohrali Oleg Pastier, Ján Budaj, Ivan Hoffman, Igor Kalný, Martin M. Šimečka a i. Proti režimu sa na konci osemdesiatych rokov začalo výrazne aktivizovať aj niekoľko hnutí a iniciatív – za všetky spomeňme aspoň Hnutie za občianske slobody (známa bratislavská päťka mien Čarnogurský, Kusý, Maňák, Selecký a Ponická), kultúrny underground, enviromentálne organizácie (zelení) a rôznych ďalších iniciatív, napríklad Maďarská občianska iniciatíva či Skupina na prípravu alternatívnej ústavy, vedená Jánom Langošom, ktorý sa za odstránenie krívd komunizmu aktivizoval v slovenskom Ústave pamäti národa až do svojej predčasnej smrti. Spoločným vystúpením antikomunistických síl bola nepochybne revolúcia 17. novembra 1989, spojená so založením Verejnosti proti násiliu.

³ Aj krajanská politika bola orientovaná na porazenie komunizmu. Ako v tejto súvislosti uvažuje Ján Čarnogurský, „*presadzovanie národných záujmov bolo najúčinnéjšie tak, ak sa národné osobitosti využili na vystupňovanie odporu voči komunizmu. Kto by sa pokúšal presadzovať nejaké partikulárne, napríklad národné alebo iné záujmy bokom od všeobecného zápasu proti komunizmu, ocitol by sa na okraji politického diania (...) Zapojenie sa do zápasu proti komunizmu bolo však aj najväčšou službou národným záujmom. Protikomunistické hnutie na Slovensku (...) zapojilo Slovensko do všeobecného zápasu s komunizmom.*“ (tamže).

⁴ Svetový kongres Slovákov zohral významnú protirežimistickú úlohu. Od svojho založenia v roku 1970 zjednocoval slovenské krajanské komunity a dával im pronárodnú a protikomunistickú šablónu. Kongres organizoval v zahraničí Svetové festivaly slovenskej mládeže. Po prvýkrát sa uskutočnil Svetový festival slovenskej mládeže v roku 1980 vo Waldkraiburgu a s trojročnou periodicitou sa stretávali Slováci z celého sveta, ktorí sa z politických dôvodov nemohli vrátiť do vlasti. Po roku 1989 pri organizovaní festivalov začal kongres spolupracovať s Maticou slovenskou a vytvorili tak Matičný svetový festival slovenskej mládeže, ktorý sa uskutočňuje až do súčasnosti. (Porov. I. Šuša: *Dovidenia v Toronte!* Svensk Slovak Info, Švédsko, 3/1998).

⁵ Prvé číslo Kontaktu vyšlo v roku 1980. V čísle I. (z 31. marca 1981) sa píše: „*V tomto časopise nájdete texty, ktoré podobne ako ich autorov nespája žiadny politický ani skupinový záujem, okrem ochoty zverejniť svoju prácu aspoň malému okruhu priateľov.*“ Tento moment je pri charakteristike časopisu dôležitý, hovorí o jeho nezávislosti a o nenapojení sa na politické a iné zoskupenia.

Verejnost' proti násiliu (VPN) Fedora Gála, pendant českého Občianskeho fóra (OF), vedeného disidentom Václavom Havlom, sa v časoch „nežnej revolúcie“ stalo najväčším, najmasívnejším a v dôsledku toho aj koncepcne najširokospektrálnejším hnutím na Slovensku. VPN absorbovalo vo svojich radoch osobnosti disidentského demokratického a antikomunistického odboja, umelcov, študentov a rad ďalších, ideovo a ideologicke a nejednotných osobností. „*Toto hnutie (...) predstavovalo obrovské laboratórium tvorby názorov a koncepcií. Po naplnení prvých všeobecne očakávaných demokratických zmien, začalo v ňom prebiehať napätie. Ved' združovalo antikomunistov, reformných komunistov aj donovembrových komunistov, ochranárov a technokratov, liberálov odmietajúcich národný princíp a j neoludákov, zástancov pevnej centralistickej federácie aj samostatného slovenského štátu, katolíkov, protestantov aj ateistov.*“⁶ Širokospektrálnosť síce zaručila VPN víťazstvo v prvých demokratických voľbách, neskôr sa však začalo štiepiť (vytvorilo sa ODÚ-VPN, ODÚ, ZDS, neskôr HZDS, odchody do DÚ, vytvorenie AD SR a pod.). Aj napriek tomu, že hnutie sa stalo hnutím „na jedno použitie“, v dejinách demokratického (Česko)Slovenska zohralo mimoriadne dôležitú úlohu. Okrem VPN sa začali aktivizovať ďalšie strany, ktoré sa začali programovo líšiť a diferencovať podľa rôznych hľadísk. Výrazné je konfesionálne hľadisko pri vzniku Kresťanskodemokratického hnutia (to vzniklo na programovej platforme katolíckeho disentu, resp. tajnej cirkvi)⁷, národné pri vzniku Slovenskej národnej strany (známa najmä v slovensko-maďarskom a v slovensko-českom kontexte)⁸, etnické v prípade maďarských strán⁹ na Slovensku (po roku 1989 pôvodné konzervatívne Maďarské

⁶ S. Krno: *Typológia politických strán*. Nitra 2006, s. 55.

⁷ „*Zakladatelia KDH neprekročili výrazne pôvodné ilegálne štruktúry, pôsobili dojmom dobre organizovanej a masovej sekty. Prílišnou ideologizáciou (...) odradili časť obyvateľov, preferujúcich konsenzus, ktorí dali potom prednosť Verejnosti proti násiliu.*“ (S. Krno: *Typológia politických strán*, Nitra 2006, s. 74).

⁸ „*V ponovembrovom Česko-Slovensku prvú výraznú asymetriu spôsobila Slovenská národná strana (SNS). V spoločnosti zarezonovala v čase tzv. pomlčkovej vojny (...) Svojím spôsobom išlo o najefektnejší politický subjekt. Ako jediná parlamentná strana požadovala od jari 1990 osamostatnenie Slovenska, čo sa jej podarilo. Z pôvodnej proteststrany sa postupne vyformovala radikálno-národná strana...*“ (S. Krno..., s. 100)

⁹ V prípade tzv. maďarských strán máme na mysli „strany etických menšín“. Na Slovensku sa začali uvedené strany formovať až po roku 1989, no organizačné zázemie si začali budovať už na pôde Charty 77. Po tom, čo bol u nás zatknutý Miklos Duray (v roku 1984), začalo sa o právach maďarskej menšiny diskutovať v americkom Kongrese. Na Slovensku vznikla **na pôde disentu** iniciatíva o pot-

kresťanskodemokratické hnutie, ideovo liberálna Maďarská občianska strana a širokospektrálne (nielen maďarské) hnutie Spolužitie vytvorili maďarskú koalíciu, dnes Stranu maďarskej koalície), ľavicové a sociálne hľadisko pri vzniku Strany demokratickej ľavice, pretransformovanej z pôvodnej (a po novembri osamotenej) Komunistickej strany Slovenska. Ako vidieť, priniesol november 1989 širokú škálu politických strán s viacerými koncepciami, politickou agendou, charakterom i vzťahom k určitým témam.

Obdobie **po roku 1992** je charakteristické účinkovaním víťaza ďalších slovenských volieb - Hnutia za demokratické Slovensko (HZDS). S týmto obdobím je spojený i neuralgický bod slovensko-českých dejín – a to rozdelenie Česko-Slovenska, ktoré sa stalo akýmsi logickým vyústením viacerých udalostí a iniciatív – za všetky spomeňme české diskusie o „dvojdomku“ (Dagmar Burešová, Petr Pithart) a na slovenskej strane prijatie Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky a neskôr Ústavy.

Integračné úsilie bolo zavŕšené **začiatkom nového storočia a tisícročia** pozvánkou Slovenska do NATO a Európskej únie – čo sú nepochybne najvýraznejšie míľniky novodobých slovenských dejín.

Od revolúcie k okupácii. „Pekelné muky“ augusta 1968 Karola Strmeňa

Ako sme už spomenuli v úvode, nebyť roku 1989, naša verejnosť by sa ťažko dozvedela o spisovateľských „protiokupačných“ aktivitách v onom zlomovom roku 1968. August 1968 výrazne zasiahol do celospoločenského a politického života v druhej polovici minulého storočia v celom Československu a poznačil vývoj aj na nasledujúce dvadsaťročie. Stal sa zlomovým míľnikom nielen z hľadiska geopolitického, teda v širšom kontexte, ale ovplyvnil aj osud obyčajných ľudí, ktorí sa napokon rozhodli hľadať šťastie v cudzine. Na august 1968 reagovala aj slovenská literatúra, či už doma, alebo v emigrácii – napríklad aj predstavitelia slovenskej katolíckej moderny, aj keď je to fakt nie všetkým dostatočne známy. Aj časť spisovateľov tejto literárnej generácie odišla do emigrácie hneď v povojnových rokoch (z tohto obdobia sú väčšinou básne a zbierky o rodnej hrudi, strate domova, Bohu a pod.), svoje ostrie však namierila aj na **vtedajší spoločenský a politický život**. Autori, ktorí ešte v medzivojnovom období zvýrazňovali „vzlet a extázu v Bohu, pokorenie sa pred majestátnom

rebe **Vyhlásenia o slovensko-maďarských vzťahoch** (za maďarskú stranu text napísal Miklós Duray, za slovenskú Ján Čarnogurský, neskôr Milan Šimečka.) Táto iniciatíva však stroskotala.

Božstva, milosť a dary Božie“ (toto sú slová exponenta katolíckej modernej Rudolfa Dilonga v časopise Postup ešte z roku 1934), začali po zlomových rokoch 1948 a 1968 cítiť potrebu vyjadriť ostrejšie a jednoznačnejšie názory a postoje. Typickým príkladom je spisovateľ a kňaz Karol Strmeň. Ten sa ešte v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch (teda ako emigrant) čitateľskej verejnosti prezentoval cyklom básní *Strieborná legenda* a neskôr *Čakajú nivy jar* – teda reflexívnymi a filozofickými básňami, v ktorých vyjadril svoj vzťah k Bohu, viere a k vlasti. Ešte v roku 1967, teda rok pred osudovým augustom, v Literárnom almanachu *Slováka v Amerike* písal v básni *Návrat* o túžbe po domove:

*Domov sa vraciam, lebo doma som ja
V tom kúsku modra medzi baránkami.
O tomto čase ulice sú prázdne,
Len prenikavo zelený hlas cikád
Černie, čo pili platany a tuje,
A pod nohy mi prší voda lúčov.* (Návrat)

August 1968 však spôsobil, že Strmeň od „domu, čistého ako vzduch, svetlíčky neba“ (1967), prešiel k novej téme, jazyku a zmenil aj vyjadrovacie prostriedky. Jeho vari najsuggestívnejšiu a najostrejšiu báseň zaradil do svojej zbierky *Znamenie ryby* (1969). Originálnou, inou a šokujúcou (bohužiaľ pre slovenského čitateľa pomerne neznámou) zbierkou je práve pre túto jednu báseň, ktorá „trčí“ spomedzi ďalších – *Augustová elégia*, vyjadrujúcu, ako už napovedaná samotný názov, odpor voči augustovej invázii. Do protikladu v nej postavil „*Slovensko moje, jahňa moje*“, „*Tatry, rajský park*“ na strane jednej a „*dravé beštie, ktoré žerú a skrývajú si aj kosti z drobných detí*“, či „*zločince, ktorý si líha do čistej bielej posteľ*“ na strane druhej. Augustovú tragédiu akcentuje slovami muky, pekle, beštie, zločinec, slzy, plač. Báseň je vyjadrením momentálneho statusu „*Slovenska v slzách, v zúfalstve roky a roky vrucne milovaného*“. Strmeňova Augustová elégia je žalospevom nad krajinou, ktorú „obkolesili pekelné muky“:

*Pekelné muky obkolesili ťa,
Slovensko moje,
A bolesť, bolesť
Náhla jak ihla sipiaceho blesku
Hľadá si cestu zo srdca
Do nemohúcej ruky.* (Znamenie ryby)

Pri jej čítaní sa nedá nevšimnúť si paralelu s Danteho *Božskou komédiou* (preklad: V. Turčány, J. Félix):

*...Do stredu dráhy životnej som vkročil,
keď obklopil ma temný priestor lesný,
pretože prv som z pravej cesty zbočil
Ach, preťažko aj vysloviť, jak desný
A drsný les ma obkolesil vtedy...*

Báseň je vyjadrením jasného NIE násiliu:

*Vy za mňa povedzte NIE,
Posaďte mŕtvym kríže, kvety vynechajte,
Na všetky hradby a múry
Napište NIE.*

(Znamenie ryby)

Celkovo Strmeň vytvára v *Augustovej eléгии* triádu smútok, zlosť a láska k vlasti. Silné osobné precítenie augustovej noci z 20. na 21. augusta vo vzťahu k vlasti je svedectvom jeho lásky k Slovensku. Nie nadarmo sa o ňom literárna kritika vyjadrila, že „*nik zo slovenských básnikov – ani domácich, ani exilových – neprecítil čierny august 1968 tak hlboko a nik o ňom nepodal také otrasné sugestívne svedectvo ako Karol Strmeň*“.¹⁰

Ešte raz okupácia (Gorazd Zvonický)

Básnik, prekladateľ a esejista Gorazd Zvonický, vlastným smenom Andrej Šándor (pseudonym A. Š. Záhorský), exponent slovenskej katolíckej moderny, patrí medzi nosné osobnosti slovenského exilu. Jeho účinkovanie je spojené predovšetkým s Talianskom (najmä s aktivitami v slovenskom gymnáziu Antona Bernoláka pri Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme) a Argentínou. Aj jeho poézia je väčšinou reflexívna, spájajúca kresťanské hodnoty s motívmi rodnej domoviny v zbierkach (zo šesťdesiatych rokov) *Prebúdza sa zem, Na jubilejné víno, Slnko ma miluje* či *Prekútvam lovišťa*.

¹⁰ M. Bátorová, J. Hvišč, V. Marčok, V. Petrik: *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: 1991.

Zlom v Zvonického tvorbe nastáva práve v roku 1968, keď sa rozhodol reagovať na augustovú okupáciu. (Práve tu vidieť paralelu s vyššie spomenutým Karolom Strmeňom a jeho dielom *Známie ryby*.) Jeho zbierka *Len črepy... Výkriky pri invázii* je výpoveďou citlivého básnika k aktuálnej téme, vyjadrením bolesti poeta, ktorý sa z diaľky prizera na „*surové tlupy, ktoré vyvrelí z dier pod Uralom*“. Autor (podobne ako Strmeň) stavia do kontrapozície „*ocelové krúpy*“ a „*jarné líca*“, „*cudzopasnú ríšu*“ a „*domovinu*“, „*vraždenie*“ a „*bratstvo*“. V rovnomennej básni (*Len črepy*) vyjadruje žiaľ, ľútosť a rozhorčenie:

*Spod kopýt stepných koní,
spod valcujúcich kolies
prach strastí v kotúčoch sa víri
po mojom dome v srdci Európy.*

(Len črepy... Výkriky pri invázii)

Okupantov prirovnáva k zvieracej ríši - k savcom, hlodavcom, hmyzu, medveďom a tigrom, čím celkovo dosahuje výrazovo expresívnejší charakter zbierky. Vytvára i efektne a inovatívne slovné hračky, napr. *rusy/Rusi* (rusy ako chrobáky) sa pasú. Príchod tankov vníma ako „*valcovanie duší*“. Paralelu nachádza v kresťanskej symbolike – ranená a krvácajúca vlasť ako Ježiš, ktorého práve sňali z kríža. Symboliku netradične narúša konkrétnymi udalosťami a menami, v básňach sa napríklad objavuje vtedajší predseda Národného zhromaždenia Jozef Smrkovský, prezident Ludvík Svoboda či osobnosť augusta 1968 – Alexander Dubček:

*Dubček má tvrdý vzrast
a život vážny ako óda,
na tele nesie plno brázd,
lebo ho hľadá nepohoda...
Dubček sa Moskve neľúbi,
Tne doňho, aby z horizontu zmizol.*

(Len črepy... Výkriky pri invázii)

Zbierka vyvolala široký ohlas aj (či lepšie povedané najmä) v zahraničí – vyšla totiž v Taliansku v Padove, o čo sa pričínila hlavne tamojšia Spoločnosť pre českú a slovenskú kultúru Artura Cronia. Kniha obsahuje úvod jej predsedu Ernesta Simonetta a taliansky preklad ďalšieho sloven-

ského exulanta Milana Ďuricu (*Soltanto rovine. Esclamazioni durante l'invazione*). Sugestívnosť a zároveň jasná otvorenosť Zvonického výpovede k augustovým udalostiam prinútila Simonetta k rovnako sugesťívnej charakteristike zbierky *Len črepy*: „*Bolestný úžas a duchovná povznesenosť voči katovi, ktorého predstavuje bezmenná a bezcitná vojnová mašinéria, neschopná mravnosti ani myslenia. Hrnot tankov, nesúvislé vresky zversky tvrdých žoldnierov, bolesť a smrť. Historická osamotenosť dvoch národov v srdci Európy, ktoré zradná brutálnosť utláčateľa zaskočí v diele utvárania vlastnej dôstojnosti. Zbabelosť sveta nečinných divákov vrhá na ne svetlo hrdinstva.*“¹¹

Od revolúcie k integrácii. Imrich Kružliak a „jeho“ (stredo)európskosť

O európskosti či stredoeurópskosti sa predrevolučnej slovenskej literatúre (s výnimkou vyššie spomínaných autorov) dalo čítať iba „medzi riadkami“. Až po roku 1989, a najmä po vstupe Slovenska do Európskej únie tieto hlasy zosilneli. Stali sme sa súčasťou veľkého politického rozhodovacieho mechanizmu a aktérmi tzv. veľkej európskej politiky. Aj keď Holanďania a Francúzi naposledy ukázali starému kontinentu ich pravú tvár (neschválenie textu európskej ústavy, vznik nacionalistických a nacionálnych vášní proti EÚ)¹², európska myšlienka v politike a kultúre ostala (a ostáva) našťastie stále živá. Ako ukázal aj tento prípad, politika a kultúra či politika a literatúra sú v prístupe k Európe dve odlišné veličiny.

Pri pojme *európanstvo* – a to najmä v krajanskom kontexte sa vynára meno slovenského exilového spisovateľa, básnika, esejistu a prekladateľa, ex-redaktora Slobodnej Európy, šéfredaktora časopisu *Horizont* a predsedu Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí Imricha Kružliaka. Ten ešte v roku 1974 (pod pseudonymom Marian Žiar), keď sme vo vtedajšom Československu ani nechytrovali o akejsi európskej myšlienke či integrácii, vydal zbierku *Piesne a smútky*, do ktorej zahrnul

¹¹ E. Simonetto: *Len črepy...Výkriky pri invázii. Soltanto rovine. Esclamazioni durante l'invazione*. Padova 1969.

¹² „*Občania sú unavení z národnej politiky, vo všeobecnosti nemajú dôveru v národné vlády a k ich činnosti a majú pocit, že európske problémy sa ich netýkajú (...)* Základnou otázkou ostáva, ako môže európsky občan prejavit' záujem o niečo, čo nepozná, čo je ďaleko od jeho každodenného života a čo necíti ako súčasť vlastnej identity.“ P. Prando: *Idea integrovanej Európy z teoretického pohľadu Európskeho federalistického hnutia*. In: *Aktuálne problémy teórie medzinárodných vzťahov a teórie politiky*. Banská Bystrica 2005.

sugestívnu báseň *Európsky žalm*. Kružliak sa v nej vyznal k „*zmorenej, ustatej Európe s päťou na oku*“, k Európe, v ktorej už „*dávno fronty zatíhli*“ a v ktorej „*do neba rastú mrakodrapy*“. Svoje európanstvo viackrát vysvetľoval či dokonca lokalizoval do regiónu Strednej Európy, tak ako o tom hovorí v knihe *V čakárni dejín* (vyšla v roku 1999)¹³: „*Stal som sa Európanom a demokratom životom, myslením i duchovnou potrebou. Slovensko nemôže ísť proti svetu. Stredoeurópanstvo je prináležitosť do západných štruktúr. Patríme na Západ, nesmieme sa dať vmanévrovať do neutrálnej zóny, lebo tým by sme sa pripravili o svoju bezpečnosť*“. Svoje názory neskôr priamo konkretizoval a otvorene prehlásil (v spomínanej knihe *V čakárni dejín*), že Slovensko môže prežiť len pod plášťom Európskej únie a NATO. A akosi znovu sa tu vynárajú tie jeho „*mrakodrapy*“, o ktorých písal v *Piesňach a smútkoch*. Mrakodrapy, predpokladáme, že americké – boli vtedy len nemým symbolom (dodajme, že okrem Nemecka a Rakúska žil aj v Amerike), po prevrate však už hovoril otvorenejšie. Povedal, že Slováci trestuhodne málo vedia o tom, čo vykonali Američania pred a počas prvej svetovej vojny pre európske národy, cituje dokonca Andreja Hlinku, ktoré vyriekol v New Yorku v roku 1926, že „*je to hlavná zásluha USA, že Slováci konečne striasli tisícročnú porobu*“... Aj napriek tomuto americkému akcentu je jeho Európa stále silnou konštantou so silným stredoeurópskym priestorom. To, mimochodom, potvrdil aj vo svojej prekladateľskej činnosti – v zbierke *Podaj nám ruku, Európa*, v ktorej uverejnil (okrem ruských) preklady básní z poľštiny a z maďarčiny. Aj keď sa zdá, že slovenská identita, resp. motívy domova a rodnej vlasti nepatria v jeho tvorbe medzi nosné, nie je to celkom tak. Ako exilový autor vždy túžil po slovenskej zemi (cítiť to aj z melancholických veršov z citovanej básnickej zbierky), no výraznejšie a najmä konkrétnejšie sú jeho názory na slovenský národ, jeho postavenie v rámci dejín i z hľadiska európskeho geopriestoru prítomné v jeho esejistickej tvorbe – okrem diela *V čakárni dejín* aj v knihe *Svedectvo jednej generácie*, ktorú vydal spolu so spisovateľom Jánom Okál'om. Viackrát sa v nich vracia k dvom dôležitým bodom v slovenskej histórii, ktoré neskôr ovplyvnili i naše smerovanie na ďalšie desaťročia až po súčasťou – 14. marec 1939 a 29. august 1944 – a to v národnom i medzinárodnom meradle.

Kružliak veril v konfederáciu Čechov a Slovákov, neskôr však prijal aj samostatný štát Slovákov ako historický a logický fakt. Ako však opäť dodáva, budúcnosť Slovenska je v (stredo)európskom priestore... Jeho (stredo)európskosť nie je v kontraste so slovenskosťou, hoci miestami sa

¹³ I. Kružliak: *Na dvoch stranách barikády. V čakárni dejín*. In: Slovenské zahraničie. Bratislava 1999, č. 12.

môže zdať, že až príliš inklinuje ku kozmopolitizmu. Je to však jeho – Kružliakova – Európa a jeho hlas v kontexte našej kultúry by určite nemal zostať nepovšimnutý.

Literatúra:

- BÁTOROVÁ, M., HVIŠC, J., MARČOK, V., PETRÍK, V.: *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: SPN 1991.
- CABADAJ, P.: *Slovenský literárny exil*. Martin: Matica slovenská 2002.
- ČARNOGURSKÝ, J.: *Disent na Slovensku*. In: MOST, r. XLIII, 1988, č. 3-4.
- KRNO, S.: *Typológia politických strán*. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa 2006.
- KRUŽLIAK, I.: *Na dvoch stranách barikády*. V *čakárni dejín*. In: *Slovenské zahraničie*. Bratislava: 1999, č. 12.
- MANNOVÁ, E.: *Krátke dejiny Slovenska*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2003.
- PRANDO, P.: *Idea integrovanej Európy z teoretického pohľadu Európskeho federalistického hnutia*. In: *Aktuálne problémy teórie medzinárodných vzťahov a teórie politiky*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2005.
- ŠUŠA, I.: *Čierny august 1968 Karola Strmeňa*. In: *Svensk Slovak Info*, 3/2005.
- ŠUŠA, I.: *Dovidenia v Toronte!* In: *Svensk Slovak Info*, Švédsko, 3/1998.
- ŠUŠA, I.: *Zamatový november, ideológia a literatúra*. In: *Svensk Slovak Info*, Švédsko, 4/2004.
- ZVONICKÝ, G.: *Len črepy...Výkriky pri invázii*. (Soltanto rovine. Esclamazioni durante l'invazione). Padova: Associazione di cultura ceca e slovacca Arturo Cronia, 1969.